

بوستان عارفان

ترجمه و تصحیح کتاب حدیقة العارفین، از فقیه
ناله عارف واصل، آیت حق،
علامه محمد باقر فروشی (رحمه الله)
مشهور به شیخ سبیر متوفای ۱۳۴۴ قمری

تصحیح و ترجمه و توضیح:
عسکر نصیرایی

سرشناسه	:	شیخ کبیر، محمد حسن، - ۱۳۰۵.
عنوان قراردادی	:	حدیقه العارفین، فارسی
عنوان و نام پدیدآور	:	بوستان عارفان: ترجمه کتاب حدیقه العارفین/ از محمد حسن بارفروشی مشهور به شیخ کبیر؛ تصحیح و ترجمه و توضیح: عسکر نصیرایی.
مشخصات نشر	:	بابل: مسجد مقدس محدثین، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری جلد اول	:	۳۶۷ ص.
شابک	:	978-600-93608-9-5
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
عنوان دیگر	:	ترجمه کتاب حدیقه العارفین.
موضوع	:	اخلاق اسلامی
موضوع	:	اخلاق عرفانی
شناسه افزوده	:	نصیرایی، عسکر، ۱۳۴۳ -، مترجم، مصحح
رده بندی کتب	:	۱۳۹۳ ۴۰۴۱ ج ۹۴ش/۷/۷ B۲۴۷
رده بندی دیوبند	:	۲۹۷/۶۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۴۴۱۶۰۸

❖ نام کتاب: بوستان عارفان ترجمه «حدیقه العارفین»

- ❖ مترجم: عسکر نصیرایی
- ❖ ناشر: انتشارات مسجد مقدس محدثین
- ❖ صفحه آرا: مریم آرام
- ❖ نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۵
- ❖ شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- ❖ طراح جلد: علیرضا امیرسلیمانی
- ❖ قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان
- ❖ نشانی انتشارات: بابل، خیابان شهید نواب صفوی، اشرفی ۱۰ جنب مسجد مقدس محدثین.
- ❖ پایگاه اینترنتی: www.mohaddesin.ir

مرکز پخش: دفتر انتشارات و فروشگاه محصولات فرهنگی مسجد مقدس محدثین

شماره تماس: ۰۹۱۱۱۱۸۳۳۳ - ۰۳۲۲۹۳۳۲۳ - ۰۱۱ تلفکس: ۰۱۱-۳۲۲۰۸۹۶۱

فهرست مطالب

۱۳.....	پیشگفتار.....
۱۵.....	مقدمه مترجم.....
۲۱.....	زندگی نامه علامه، آیت العظمی شیخ محمد حسن کبیر (شیخ کبیر).....
۲۲.....	خانواده شیخ کبیر.....
۲۲.....	ناصرالدین شاه در محضر شیخ کبیر.....
۲۳.....	نامه محمدعلی شاه قاجار به شیخ کبیر.....
۲۴.....	آلله، عظمی خوئی و کتاب سراج الأئمه.....
۲۵.....	خدمت و کرامت شیخ کبیر.....
۲۵.....	وعده و باران.....
۲۵.....	مهمانان غیبی.....
۲۶.....	امتناع از پذیرش وجهه.....
۲۷.....	اساتید شیخ کبیر.....
۲۷.....	شاگردان شیخ کبیر.....
۲۸.....	آثار و تألیفات.....
۳۱.....	رحلت و حضور یهود در تشییع جنازه شیخ کبیر.....
۳۳.....	گشودن دست و گرفتن تسبیح.....
۳۳.....	کفن غیبی.....
۳۴.....	تلگراف تسلیت رضا شاه.....

ترجمه کتاب

۴۱.....	مقدمه مؤلف (شیخ کبیر).....
---------	----------------------------

بخش اول: ایمان و کفر

۴۷.....	فصل اول: در حقیقت ایمان.....
---------	------------------------------

۴۹.....	اصول ایمان
۵۰.....	شریعت، طریقت و حقیقت
۵۷.....	مراتب اسلام
۶۱.....	مراتب ایمان
۶۶.....	ارکان کفر
۶۸.....	فصل دوم: در حقیقت یقین
۷۴.....	حقیقت بر مؤمن
۷۵.....	عظمت نسب مومن
۷۹.....	انواع علوم
۸۰.....	علم نافع الهی
۸۴.....	معرفت حقایق و قدرت معانی
۸۶.....	علم الهی و کشف و شهود
۹۲.....	فضیلت کسب علم
۹۶.....	کسب علوم ظاهری و باطنی
۹۸.....	فضیلت معرفت
۱۰۰.....	اقسام معرفت
۱۰۱.....	انواع مراقبه
۱۰۴.....	فصل سوم: حقیقت صبر و مقام صابران
۱۰۷.....	اقسام صبر
۱۱۸.....	فصل چهارم: در حقیقت وجد
۱۲۶.....	وجد و عشق
۱۳۰.....	وحدت عاشق و معشوق
۱۳۶.....	مقامات سلوک سالک
۱۳۹.....	فصل پنجم: در حقیقت اخلاص

بخش دوم: شناخت حقیقت دنیا

فصل اول: مَثَلِ دنیا در نگاه روایات ۱۴۷

فصل دوم: نکوهش دوستداری دنیا ۱۵۴

فصل سوم: اقسام سه گانه دنیا ۱۵۷

فصل چهارم: سیره انبیاء و اوصیاء و اولیاء نسبت به دنیا ۱۶۱

فصل پنجم: ریشه دنیا خواهی ۱۸۹

بخش سوم: تشخیص عارف و شناخت نشانه های عارف

فصل اول: تشخیص عارف حقیقی ۱۹۷

فصل دوم: حقیقت معرفت و نشانه های آن ۲۰۸

راه های دستیابی به معرفت ۲۲۰

ذکر معلول و ذکر نامعلول ۲۷۵

شگفتی های امیرالمومنین ۲۹۹

حقیقت توبه ۳۰۴

مراتب گرسنگی ۳۴۶

فواید گرسنگی ۳۵۱

پیشگفتار

کتاب ارزشمند و کم نظیر «حدیقة العارفین» در اخلاق و سیر و سلوک و عرفان، از علامه شیخ کبیر متوفای ۱۳۴۵ هجری است، وی یکی از ستارگان درخشان جهان تشیع و حکیم فرزانه و عالمی نامدار و مرجع تقلید و مجاهدی نستوه و زاهدی سالک و جامع معقول و منقول بود. پدرش مرحوم «ملا صفر علی» از فلاسفه بزرگ و مشهور است... فلسفه و عرفان را نزد پدرش آموخت، سپس راهی عراق شده و در شهر مقدس کربلا سکنی گزید.

بسیاری از علماء و بزرگان آیت الله العظمی مرعشی نجفی (رحمة الله) از ایشان اجازه نامه دریافت کردند. مرعشی نجفی به ایشان ارادت می ورزید و در زمان حیات خود کتاب های برای مقبره ایشان در جوار مسجد محدثین بابل اهداء کرده است. وی از مبارزان دوران مشروطه در خطه شمال و مورد توجه و احترام شهید مشروطه، شیخ فضل الله نوری بود. شیخ کبیر، سرپرستی و مدیریت و تولیت کل موقوفات شهرستان بابل را بر عهده داشت و وقایع نام های ایشان به خط و مهر ایشان در اداره اوقاف و کتاب های چاپ سنگی موجود است.

علامه سید محسن امین در اعیان الشیعه می نویسد: شیخ محمد حسن بارفروشی، معروف به شیخ کبیر، از سالخوردگان علمای معاصر و از شاگردان صاحب جواهر و دارای اجازه از ایشان می باشد. عالمی فاضل، فقیهی اصولی، محدثی رجالی و ادیب است. رساله عملیه او به نام «صراط النجات» در اختیار مقلدین ایشان بود.

وی پس از عمری با برکت و سرشار از خدمت و معنویت که بیش از یک قرن بود، در ماه شوال ۱۳۴۵ ه.ق از دار دنیا رفت و بنا بر وصیتش، پیکر مطهر او با شکوه خاصی

از اقشار مختلف انبوه مردم تشییع و در مسجد مقدس محدثین بابل، در جوار قبر
مطهر عارف واصل و سالک کامل حضرت علامه ملا نصیرا دفن گردید و پس از دفن
وی این مکان در لسان عرف به مقبره و مسجد شیخ کبیر شهرت یافت.

www.ketab.ir

مقدمه مترجم

کتاب حاضر به نام «بوستان عارفان»، ترجمه‌ی کتاب بسیار ارزشمند «حديقة العارفین» حضرت علامه آیت الله العظمی محمد حسن کبیر بار فروشی مشهور به «شیخ کر» می‌باشد. این کتاب به زبان عربی، همراه با حواشی آن که ترجمه فارسی قدیم جناب ملا ششم است، در سال ۱۳۲۳ هـ. ق در ۶۳۵ صفحه به چاپ سنگی آراسته گردید.^۱

از سال ۱۳۶۰ به زنگنه‌گی این فرزانه دلداری، فخر دیار علویان، سرزمین عالم خیز و ولایی مازندران را در سبب ای راجع علماء مطالعه کرده ام، همه بزرگان، از ایشان به بزرگی یاد نمودند و با شگفتی تمام بهم گفتند که چه گوهرهای تابناک و ناشناخته‌ای در این شهر دارالمؤمنین بابل در زیر خاک آرمیده‌اند و ما بی خبریم! او یکی از ستارگان درخشان در عصر خود در این دیار به‌دوای برای نسل حاضر ناشناخته مانده است. آرزو کردم که برای احیای نام آنان در حدیث خود گامی بردارم و این آرزو پس از بیست سال به عنایت خداوند سبحان برآورده گردید! چنانچه در سال ۱۳۸۴ که از سوی علمای شهر و امام جمعه محترم شهر حجت الاسلام و آلاء الشیخین حسن روحانی، به امامت مسجد مقدس محدثین منصوب شدم، معرفی شخصیت‌ری و مرمت و احیای مقبره و مسجد را آغاز نمودم و توفیق، رفیق این رفیق شد و در کنار مشغله زیاد در

^۱ - پایان کتاب سنگی به شماره صفحه ۵۳۵ شمارش شده در حالی که ۶۳۵ صفحه است و کتاب در شماره گذاری شماره جای صفحه ۵۰۸ دوباره صفحه ۴۰۸ ذکر کرده و تا آخر چنین شمارش کرده است. (مترجم)

سنگر تدریس حوزه و دانشگاه و دبیرستان و تبلیغ، فرصتی یافتم و ترجمه این کار علمی و معنوی را به انجام رسانم.

با برخی از کتاب های ایشان که در وزانت علمی، کم نظیر و در وجاهت محتوا، بی بدیل است و در زمان حیات آن عزیز به چاپ سنگی مزین شده اند، آشنا شدم؛ اما با یافتن کتاب اخلاقی «حديقة العارفين» در اخلاق و عرفان و سیر و سلوک، شیفته این کتاب شدم و تصمیم گرفتم با بضاعت خود آن را برای نسل امروز و فردا ترجمه کنم؛ هر چند این کتاب به زبان عربی همراه با ترجمه ی لفظی فارسی در حاشیه آن توسط جناب ملاشم بارفروشی و به تأیید مرحوم شیخ کبیر صورت گرفته و در سال ۱۳۲۳ ه. ق در ۳۵ صفحه به چاپ سنگی رسیده است، اما این ترجمه به دلایلی که می آید، برای عموم سال ۱۳۹۳ ه. ق فردا مفید فایده نیست.

زمانی عزم خود را در ترجمه ی این کتاب، جزم نمودم که نسخه ای از این کتاب که به زیبایی صحافی شده بود، توسط نماینده ولی فقیه در استان سرسبز و ولایتمدار و لاله خیز مازندران، حضرت آیت الله نورالین طبرسی (زید عزّه) در دهه مهدویت سال ۱۳۹۰، به این کمترین به امانت داده شد و فرموده این کتاب بسیار ارزشمندی است که باید دوباره احیا و چاپ شود و من به این کتاب علاقه بسیار دارم و منتظرم به زودی آن را در لباس جدید و امروزی ببینم و حتماً به این کار اتمام کنید.

با توصیه و تأکید جناب ایشان، در تابستان همان سال برای ترجمه ی آن، دست به قلم بردم و ترجمه ی خود را آغاز نمودم و در فرصت های خاص به ترجمه آن پرداختم و در تابستان سال ۱۳۹۳ مجلد اول آن را برای چاپ آماده نمودم تا پس از طی مراحل مجوز چاپ، در اختیار علاقمندان دنیای علم و اخلاق و عرفان قرار بگیرد.

اما امتیازات این ترجمه نسبت به ترجمه قدیم عبارتند از:

- ۱- ترجمه این کتاب، با رعایت قوانین ترجمه نویسی، به صورت آزاد و روان و با ادبیات امروز و با تطبیق بر اصل انجام گرفته است تا برای عموم مخاطبان قابل استفاده باشد.

۲- شیوه ترجمه‌ی ما جمع بین دو روش لفظی و آزاد انجام گرفته است تا علاوه بر حفظ امانت در زبان مبدأ (متن عربی)، زبان مقصد، آشکار و روان و گویای مفهوم متن باشد که همین شیوه، کار ترجمه را مشکل می‌کرد؛ زیرا زیبایی و لطافت خاصی در مباحث اخلاقی و عرفانی در زبان متن وجود دارد که برگرداندن آن به زبان مقصد، سبب نابودی این لطافت می‌شد. مانند: اصطلاح «علم لدنی و علم کشفی» و «توبه نصوح» و «اهل طریقت و اهل معرفت و ...» که نیازی به ترجمه ندارند، بلکه باید مخاطب خاص، تعریف آن را بداند و با همین اصطلاح در مطالعه و عمل پیش برود.

۳- برای حفظ و رعایت امانت و تفهیم متن، ناگزیر توضیحاتی در داخل پرانتز قرار گرفته است تا علاوه بر روان نمودن ترجمه، سبب بهره‌ی بهتر برای مخاطبان گردد.

۴- بعضی از اصطلاحات عرفانی که به همان نام خود شهرت دارند، مانند سلوک، سالک، قُرب و وَجَد و ... ترجمه نشده و داخل پرانتز یا پاورقی برای یکبار ترجمه و تبیین شد است. چون ترجمه‌ی کلمات رایج (مشهورات) در نزد مخاطبان، سبب پیچیدگی و دوری آنان از فهم صحیح می‌شود. مانند: ترجمه کردن اصطلاح «سلوک سالکان» به پیمایش‌روندگان.

۵- متن عربی بعضی از آیات و روایات و اشعار که لازم به ذکر بود، به جهت اهمیت آن در ترجمه هم ذکر گردید تا مخاطب در تطبیق بیشتر بهره‌مند گردد.

۶- آیات و روایات در کتاب مؤلف فاقد آدرس است، اما در ترجمه آدرس آیات ذکر گردید ولی آدرس روایات بیان نشد، زیرا مؤلف از محدثان برجسته و از اساتید علم الحدیث و صاحب اجازه در احادیث است و کتاب وی از منابع اول (درجه یک) محسوب می‌گردد، لذا ضرورتی برای ذکر آدرس آنها ندیده‌ام.

۷- در صورت لزوم، بعضی از مباحث فلسفی و عرفانی و تخصصی که مفید فایده می‌باشد، برای توضیح متن داخل پرانتز آمده است تا عموم مخاطبان را هم

در استفاده بیشتر یاری دهد؛ مانند: مقام تحیر (یعنی: مقامی که سالک راه خدا، در سیر معنوی خود سرگردان است و برای جستجوی مطلوب، آرام و قرار نداشته باشد).

۸- از کتاب های لغت عربی و فارسی مانند المنجد، مجمع البحرین، قاموس القرآن و معین، منجد الطلاب، العین، نوین، مقائیس اللغة و ... در تبیین واژه ها استفاده شده است.

۹- کتاب مؤلف فاقد فهرست و عناوین جامع بود؛ و ترجمه ملا هاشم در حواشی چاپ سنگی کتاب، با عناوین کلی در بالای هر صفحه ذکر شده که به محتوای کلی همان صفحه اشاره دارد، اما در ترجمه این کتاب، مطالب کتاب در قالب ۹ بخش دلی و ۶۳ فصل به سبک امروز، عنوان گذاری و تفکیک و تنظیم گردید تا مخاطبان گرامی به آسانی بر مطالب کتاب، احاطه کافی داشته باشند.

اما ترجمه جناب ملا هاشم که در حواشی کتاب مؤلف محترم به همراه متن عربی به چاپ رسیده است، علاوه بر استحکام و رعایت امانتداری متن که حکایت از مقام علمی و تلاش وی دارد و کمک خوبی نیز برای این کتاب در ترجمه بوده است، خالی از عیب و کاستی نیست که به برخی از موارد ضعف آن اشاره می کنیم:

۱- از بین رفتن حاشیه خوانی در عصر حاضر و ناخوانا بودن بسیاری از کلمات در چاپ سنگی برای خواص و ناممکن بودن خواندن آن برای عموم مخاطبان این عصر.

۲- ترجمه ملا هاشم به جهت به کار گیری واژگان عربی در ترجمه و تکرار همان واژه در متن، تنها برای خواص از حوزویان و اساتید فن قابل استفاده می باشد و عموم اهل پژوهش و اهل علم و اهل مطالعه و اخلاق از آن کم بهره و یا بی بهره اند خصوصا بسیاری از عبارات متن به فارسی روز ترجمه نشده است.

۳- ترجمه ملا هاشم به شیوه لفظی (لفظ به لفظ) یا تحت اللفظی نگارش یافته و به ادبیات زبان مقصد (فارسی) توجه کافی نشده است و همین، ترجمه را از شیوایی و رسایی و روانی دور ساخته است. مانند: ترجمه ی عبارت: « و اما مراقبة الصديقين فهي التعظيم و الاجلال و استغراق القلب بملاحظه ذلك الاجلال و الانكسار تحت الهيبة و العظمة بحيث لا يبقى فيه متسع للالتفات الى الغير اصلاً»، چنین آمده است: «و اما مراقبه صديقين تعظيم و اجلال و استغراق قلب است به ملاحظه اين جلال و شکستگی تحت هيبت و عظمت به حیثیتی که باقی نماند متسعی و مجالی از برای التفات به غیر اصلاً».

اما در ترجمه ما، عبارت چنین آمده است: اما مراقبه ی صديقين (مانند انبياء و اولياء، چنین است:)، تعظيم و بزرگداشتن، و توجه کامل قلب است در ملاحظه ی عظمت خداوند و کوچک شمردن خود در برابر هيبت و بزرگی خدا، به طوری که تمام قلب را فرا بگیرد و هرگز زمینه و جایی برای توجه به غیر خدا در دل باقی نماند.

۴- بسیاری از کلمات عربی در متن (زبان مبدأ) خصوصاً واژگان عرفانی، ترجمه نشده و به زبان مقصد تغییر نیافته است؛ گویا مترجم از اصطلاحات عرفانی و ادبیات فارسی آگاه نبوده و یا زحمت مراجعه به کتاب لغت را به خود نداده است. نمونه آن در ترجمه ی این متن: «ان العلم كلها موجودة في جوهر النفس الكلي الازلي هو من جواهر المفارقة» (نفس المحضه ...)، چنین آمده است: جميع علوم در جوهر نفس کلی ازلی که جواهر مفارقة محضه آئینه است، موجود است. گویا متن تکرار شده و هم از عربی و هم از فارسی خالص افتاده است و نظیر این گونه ترجمه در ترجمه ملا هاشم بسیار ذکر گردید.

۵- ملا هاشم از بعضی از کلمات لغوی، بدون ترجمه عبور کرده و نادیده گرفته است با آن که در روش لفظی باید مورد ترجمه قرار می گرفت.

۶- برخی از جملات و مطالب نیز ترجمه نشده اند.

ضمن تقدیر و دعا برای مترجم محترم، مرحوم ملا هاشم بارفروشی که در آن سال این خلاء را پر نموده و خدمت شایسته ای به اهل دانش آن روز نموده است، از خداوند منان علو درجه را خواستارم و امیدوارم ترجمه ی حاضر از این کمترین، مورد استفاده نسل جدید و سالکان راه حضرت حق تعالی قرار بگیرد و در توحید عملی و زندگی معنوی و خود سازی، توفیقات خاص ربوبی را همراه راهشان کنند و ما نیز از نظر اصلاحی خوانندگان بی بهره نمائیم.

قطعاً کتب ارزشمند اخلاقی عرفانی حدیقه العارفین عالم عامل علامه شیخ کبیر، با ویژگی خاص آن که جامع آیات و روایات و حکایات اخلاقی و سازنده می باشد، مفید و دستگیره شایسته ای را خودسازی و تکامل نفس برای اهل تزکیه و تقوا خواهد بود.

والسلام علی من اتبع الهدی

عسکر نصیری ۱۳۹۴